

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ІНЖЕК»



National Academy of Sciences of Ukraine
Research and Development Centre of Industrial Problems of Development

**COMPETITIVENESS
AND INNOVATIONS:
PROBLEMS OF SCIENCE AND PRACTICE**

Monograph

Kharkiv
«INZHEK» PH
2013

Національна академія наук України
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТА ІННОВАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Монографія

Харків
ВД «ІНЖЕК»
2013

УДК 330.42

ББК 65.050

К 64

*Рекомендовано вченою радою Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку
НАН України (протокол № 12 від 27.12.2013 р.)*

Рецензенти: *Алексєєв І. В.* – д-р екон. наук, професор, Національний університет «Львівська політехніка»;

Ковальчук К. Ф. – д-р екон. наук, професор, Національна металургійна академія України (м. Дніпропетровськ);

Благуи І. С. – д-р екон. наук, професор, Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника (м. Івано-Франківськ)

Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики:

К 64 Монографія / Під ред. д-ра екон. наук, професора Кизима М. О., д-ра екон. наук, професора Тищенко О. М. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2013. – 344 с. Укр. мова, русск. яз.

ISBN 978-966-392-457-1

Монографія є традиційним щорічним виданням, яке поєднує широке коло праць відомих українських і російських науковців у сфері теорії і практики конкурентоспроможності та інновацій. Розглянуто проблеми забезпечення національної конкурентоспроможності, конкурентоспроможності регіонів і суб'єктів господарювання, взаємозв'язку конкурентоспроможності та інновацій.

Видання призначене для науковців, викладачів економічних та інших навчальних закладів, які спеціалізуються на проблемах конкурентоспроможності та інновацій, управлінців усіх категорій, підприємців, аспірантів і студентів.

ББК 65.050

ISBN 978-966-392-457-1

© Колектив авторів, 2013

© ВД «ІНЖЕК», 2013

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
Розділ 1. Сучасні проблеми забезпечення конкурентоспроможності та інноваційного розвитку макроекономічних систем	
<i>Алексеев И. В.</i> Проблема идентификации и прогнозирования финансового кризиса	12
<i>Данько Н., Решетняк О., Довгаль Г.</i> Формування туристичних кластерів як фактор підвищення конкурентоспроможності регіонів України.....	23
<i>Дікань Л. В., Синюгіна Н. В.</i> Системний підхід до реформування державного фінансового контролю в Україні	43
<i>Довгаль О. А.</i> Модернізація як інституційне та інноваційне оновлення країн із ринком, що формується: завдання для України.....	57
<i>Драчук Ю. З., Трушкіна Н. В.</i> Удосконалення організаційно-економічного механізму управління інноваційним розвитком вугільної промисловості.....	71
<i>Кизим М. О., Матюшенко І. Ю., Беренда С. В., Козирева О. В., Омаров Ш. А.-О., Ярошенко І. В.</i> Вплив асиметрії умов членства України в СОТ на її зовнішню торгівлю з країнами ЄС і Митного союзу ЄВРАЗЕС.....	85
<i>Кушинір Л. А.</i> Відтворення природних ресурсів економіки України як індикатор ефективності функціонування її господарського механізму.....	110
<i>Лелюк О. В.</i> Значення природного газу в енергетичному забезпеченні світової економіки та України.....	124
<i>Манойленко О. В., Строков Є. М., Ткаченко М. О.</i> Управління інноваційними процесами: формування методичного підходу до подолання бар'єрів розвитку.....	139

<i>Мельник В. І., Погріщук Г. Б.</i> Стратегічний контент підвищення рівня конкурентоспроможності на інноваційній основі	159
<i>Хаустова В. Є., Кочетигова Т. В.</i> Державне регулювання процесів злиттів та поглинань у провідних країнах світу та Україні	176

Розділ 2. Науково-практичні проблеми конкурентоспроможного розвитку мікроекономічних систем

<i>Баширов І. Х., Маковейчук К. О., Ануфрієва В. В.</i> Методика моделювання маркетингової діяльності з продажу програмної продукції	198
<i>Васюренко В. О.</i> Формування організаційно-управлінського механізму розвитку інтелектуального потенціалу ЗЕД підприємств для забезпечення їх конкурентоспроможності	212
<i>Голофаєва І. П., Сергієнко О. А., Татар М. С.</i> Моделі прийняття рішень управління конкурентоспроможністю металургійних підприємств.....	228
<i>Замроз М. В., Нестерович А. В.</i> Особливості оцінки конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості	250
<i>Кузьминчук Н. В., Андрєєва Є. Л.</i> Оцінка впливу організаційно-управлінського потенціалу на конкурентостійкість підприємств машинобудування.....	275
<i>Мамонов К. А., Пруненко Д. О., Грицьков Є. В.</i> Теоретико-методичні підходи щодо визначення інтелектуального капіталу на будівельних підприємствах.....	288
<i>Ястремська О. М., Райко Д. В.</i> Комплекс моделей формування складу системи «споживач – підприємство – партнер», визначення ефекту від її функціонування та формування бюджету інформаційної взаємодії	302

CONTENT

INTRODUCTION..... 9

Section 1. Modern problems of ensuring competitiveness and innovation development of macro-economic systems

Aliexsieiev I. V. Problem of identification
and forecasting financial crisis..... 12

Danko N. I., Reshetnyak O. I., Dovgal G. V. Formation
of tourist clusters as a factor of increase of competitiveness
of Ukrainian regions 23

Dikan L. V., Synyugina N. V. System approach to reformation
of the state financial control in Ukraine..... 43

Dovgal O. A. Modernisation as an institutional
and innovation renovations of the countries with
the developing economy: task for Ukraine 57

Drachuk Yu. Z., Trushkina N. V. Improvement of the organisational
and economic mechanism of management of innovation
development of the coal industry 71

*Kizim M. O., Matyushenko I. Yu., Berenda S. V.,
Kozyreva O. V., Omarov Sh. A., Yaroshenko I. V.* Impact
of asymmetry of conditions of Ukrainian membership
in WTO on its foreign trade with EU countries and Customs
Union of Belarus, Kazakhstan and Russia..... 85

Kushnir L. L. Reproducibility of mineral resources
of the Ukrainian economy as an indicator of efficiency
of functioning of its economic mechanism..... 110

Lelyuk O. V. Significance of the natural gas in energy provision
of the world economy and Ukraine 124

Manoylenko O. V., Stokov Ye. M., Tkachenko M. O.
Managing innovation processes: formation of a methodical
approach to overcoming development barriers 139

<i>Melnik V. I., Pogrishchuk G. B.</i> Strategic content of increase of the level of competitiveness on the innovation basis	159
<i>Khaustova V. Ye., Kochetygova T. V.</i> State regulation of the processes of mergers and acquisitions in the leading countries of the world and Ukraine	176

Section 2. Scientific and practical problems of competitive development of micro-economic systems

<i>Bashyrov I. Kh., Makoveychuk K. O., Anufriyeva V. V.</i> Methods of modelling marketing activity in software sales	198
<i>Vasyurenko V. O.</i> Formation of the organisational and managerial mechanism of development of intellectual potential of foreign economic activity of enterprises for ensuring their competitiveness	202
<i>Golofayeva I. P., Sergiyenko O. A., Tatar M. S.</i> Models of decision making in management of competitiveness of metallurgical works	228
<i>Zamroz M. V., Nesterovich A. V.</i> Specific features of assessment of competitiveness of food industry enterprises.....	250
<i>Kuzmynchuk N. V., Andreyeva Ye. L.</i> Assessment of impact of the organisational and managerial potential on competitiveness of engineering enterprises.....	275
<i>Mamonov K. A., Prunenko D. O., Grytskov Ye. V.</i> Theoretical and methodical approaches to identification of intellectual capital at construction enterprises.....	288
<i>Yastremska O. M., Rayko D. V.</i> Complex of models of composing the 1 consumer – enterprise – partner» system, understanding effect from its functioning and formation of the budget of information interaction.....	302

ВПЛИВ АСИМЕТРІЇ УМОВ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В СОТ НА ЇЇ ЗОВНІШНЮ ТОРГІВЛЮ З КРАЇНАМИ ЄС І МИТНОГО СОЮЗУ ЄВРАЗЕС

Кизим М. О., докт. екон. наук, професор, директор Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України

Матюшенко І. Ю., канд. техн. наук, професор кафедри міжнародних економічних відносин Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, здобувач Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України

Беренда С. В., канд. екон. наук, доцент кафедри міжнародної економіки Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

Козирева О. В., канд. екон. наук, доцент, здобувач Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України

Омаров Ш. А.-О., канд. екон. наук, здобувач Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України

Ярошенко І. В., науковий співробітник відділу проблем розвитку регіональної економіки Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України

*Членство в Світовій організації торгівлі (СОТ) стало практично обов'язковою умовою для будь-якої країни, котра прагне інтегруватися у світове господарство. Саме тому Україна у травні 2008 р. стала членом СОТ. Угода між Україною і СОТ чітко визначила основні «правила гри», на які погодилася наша країна заради інтеграції у світовий економічний простір, і обумовила чіткі межі для подальшої поглибленої інтеграції України до регіональних економічних об'єднань на кшталт Європейського союзу (ЄС) або Митного союзу Росії, Білорусі і Казахстану (МС). Так, наприкінці 2013 р. для України постала *проблема*: як зберегти економічні відносини з країнами Митного союзу Росії, Білорусі і Казахстану (що швидко набирали темп із 2010 р.) і одночасно укласти угоду про асоціацію з Європейським Союзом, стрижнем якої є розширена і поглиблена зона вільної торгівлі між Україною і ЄС? Вирішити цю проблему можливо, перш за все, з урахуванням узгоджених умов співпраці України і СОТ, а також можли-*

востей і загроз для «базових» експортних галузей економіки України, що виходять з підписаних угод.

Зазначена проблема вивчалася низкою українських вчених і фахівців-практиків, таких, як: В. М. Геєць, В. О. Точилін, В. Р. Сіденко, І. Кліменко, О. Федірко, І. Ус, Т. О. Осташко, Л. Ю. Волощенко, І. В. Кобута, В. Т. П'ятницький, І. В. Бураковський, В. М. Мовчан, Д. В. Ляпін, С. Козь'яков, А. Гончарук, Н. Нічай та багатьма іншими [1–17]. В той же час, в умовах розвитку сучасних глобалізаційних процесів і поглиблення інтеграції України до ЄС і МС указана проблема потребує постійної уваги і визначення сучасних тенденцій, що склалися протягом п'яти років членства України в СОТ.

Приєднання України до СОТ розглядалось усіма українськими урядами (з моменту проголошення незалежності) як закономірний крок, і обіцяло низку суттєвих *потенційних вигод* для України, зокрема [4–5]:

- ▶ отримання у відносинах зі всіма країнами-членами СОТ режиму найбільшого сприяння (*MFN – most favorite nation*);
- ▶ вихід у міжнародний правовий простір і отримання захисту вітчизняних виробників на основі норм і правил СОТ;
- ▶ доступ до механізму розв'язання торгових суперечок у межах СОТ;
- ▶ приведення українського законодавства і практики зовнішньоторговельної діяльності у відповідність з міжнародними правилами регулювання торгівлі;
- ▶ розширення доступу вітчизняних підприємств до зовнішніх ринків унаслідок створення більш сприятливих умов для інвестиційної співпраці;
- ▶ безпосередня участь у подальшій розробці норм, що регулюють міжнародну торгівлю.

Водночас від початку переговорів щодо вступу до СОТ між «старими» і «новими» членами існує *асиметрія* у зобов'язаннях щодо відкриття ринків: правила для «нових» членів більш жорсткі і перевищують установлені загальні вимоги для членів СОТ.

До того ж вступ України до СОТ у травні 2008 р. значною мірою був продиктований «*політичною доцільністю*», тобто намаганням одержати

додаткові переваги на переговорах з Росією щодо її вступу до СОТ з питань визначення ціни на паливно-енергетичні ресурси (насамперед на газ). Як наслідок, незважаючи на те, що процес вступу України розтягнувся на 8 років, урядом України за період з 2005 по 2007 рр. було підписано цілу низку угод із СОТ, які носять **асиметричний** характер, що проявляється практично на всіх рівнях зовнішньоторговельного регулювання.

Основні напрями, за якими виявилася асиметрія угоди між Україною і СОТ, представлені на *рис. 1* [20].

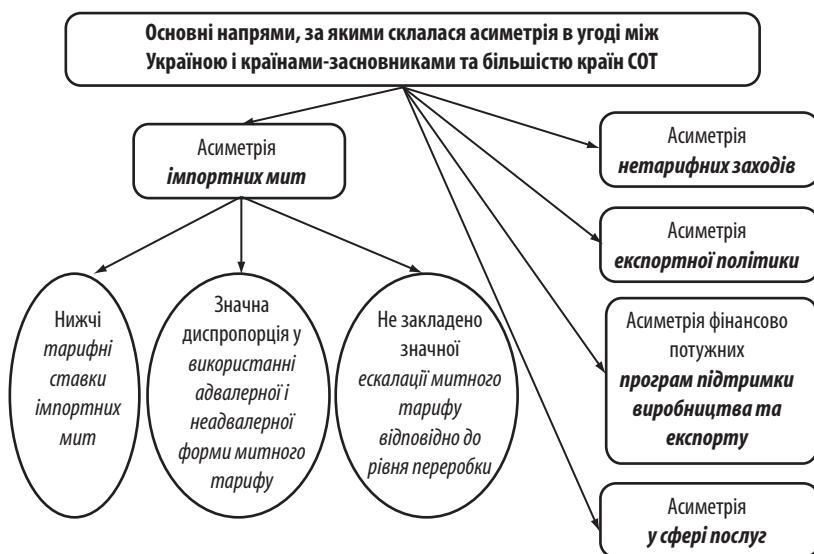


Рис. 1. Основні напрями асиметрії домовленостей між Україною і СОТ

Як наслідок, Україна прийняла наступні зобов'язання відносно експорту:

- не застосовувати обов'язкові мінімальні експортні ціни;
- знизити експортні мита на насіння олійних культур, живу худобу, шкури тварин, брухт кольорових і чорних металів, зберігаючи за собою право застосовувати їх для інших товарів;
- скасувати заборону на експорт брухту кольорових металів;

- ▶ скасувати експортні квоти на зерно (реалізовано в 2008 р., але в 2010 р. Україна повернулась до квотування експорту зерна, замінивши його в 2011 р. на експортні мита);
- ▶ скасувати експортні обмеження на дорогоцінні метали і камені, крім золота, срібла і діамантів.
- ▶ не субсидувати експорт сільськогосподарської продукції.

Стосовно *імпорту* членство України в СОТ означає прийняття наступних заходів:

- ▶ зниження рівня імпортного тарифного захисту;
- ▶ зв'язування ставок імпортних мит. Середньоарифметична ставка (кінцева зв'язана) імпортного тарифу на промислові товари склала 4,85%, а для сільськогосподарських товарів – 11,16%. При цьому відбулось суттєве зниження ставок на легкові автомобілі – з 25 до 10%;
- ▶ приєднання до секторальних ініціатив по зниженню ставок імпортних тарифів по хімічним товарам і текстилю;
- ▶ приєднання до «нульових» секторальних домовленостей по фармацевтичним препаратам, меблям, сільськогосподарській техніці;
- ▶ використання максимальних ставок ввізного мита на цукор (50%) і олію соняшникову (30%).

Розглянемо більш детально вплив асиметрії умов членства України в СОТ на її зовнішню торгівлю і, перш за все, на торгівлю з країнами ЄС і Митного союзу ЄврАзЕС.

Асиметричність *у рівні і формах імпортних мит* виявляється в наступному:

А) У значно *нижчих ставках імпортних мит на більшість інших товарів, ніж ті, що діють у країнах-засновниках і більшості країн-членів СОТ.* Так, на кінець 2012 р. *середньоарифметична ставка кінцевого зв'язаного рівня по всім тарифам складає 6,28% проти 10,47% до вступу у СОТ, у тому числі по сільськогосподарським товарам – 11,16% проти 13,84% до вступу у СОТ, по промисловим товарам – 4,85% проти 4,40% до вступу у СОТ.* При цьому, після закінчення перехідного періоду у 2013 р. *середньозважена ставка митного тарифу буде 5,09% проти 7,02% до вступу у СОТ,*

у тому числі для сільськогосподарських продуктів – **10,07%** (проти 18,19%) і для промислових товарів – **4,77%** (проти 6,11%) [8–9].

Б) Наявність у чинному Митному тарифі України 2615 товарних підкатегорій (23,6% від загальної кількості десятизначних товарних кодів тарифу), на які встановлені менші ставки ввізного мита, ніж відповідні рівні, що визначені додатком 1 до Протоколу про вступ України до СОТ [5]. Так, менші ставки порівняно з рівнями, визначеними домовленостями України перед СОТ, встановлені на: хімічні продукти, миючі засоби, добрива, фототовари; машини та побутову техніку; пластикові та гумові вироби; сіль, руди, шлаки, нафтопродукти; живі тварини, м'ясо, рибу та молоко; овочі, каву, чай, зернові, борошно; автотранспорт та інші засоби; текстиль та вироби з нього; метали та вироби з них;

В) Введення нульових ставок ввізних мит на 10% тарифних ліній сільськогосподарської продукції і на понад третину тарифних ліній промислової продукції (які складають основну частку імпорту). Так, ще до офіційного приєднання до СОТ (наприкінці 2003 р.) з метою прискорення переговорного процесу Україна взяла зобов'язання щодо приєднання до 16 секторальних угод та ініціатив, які передбачали, зокрема, введення з 2004 р. нульових ставок на сталь, кольорові метали, деревину, іграшки, інформаційні технології, фармацевтичні препарати, а також ставок у розмірі 5,5–6,5% на хімічну продукцію і 17,5% на текстиль та одяг; з 2005 р. – на сільськогосподарську техніку, меблі та папір; з 2006 р. – на наукове обладнання, медичне обладнання і будівельну техніку; з 2010 р. – на цивільну авіацію і з 2011 р. – на дистильовані спирти [5]. Тобто за всіма основними групами високотехнологічних товарів (інформаційні технології, фармпрепарати, авіація, наукове і медичне обладнання), які згідно з міжнародною класифікацією SITC rev.3 визначають рівень технологічного розвитку будь-якої держави, в Україні на кінець 2012 р. діють нульові ставки ввізних мит;

Г) Використання *адвалерної і неадвалерної форм митного тарифу порівняно з розвиненими країнами*. В Україні частка імпорту, наприклад, сільськогосподарських товарів, що обкладається неадвалерними формами мита (тобто диференційованими в рамках однієї товарної позиції), в десятки разів нижча порівняно з її стратегічними партнерами з торгівлі.

В ЄС у рамках однієї товарної агропродовольчої позиції (чотири знаки ТНЗЕД) структура митного тарифу ЄС може бути досить диференційованою з явними ознаками ескалації за рівнем переробки продукції. В країнах Митного союзу ця частка складає в середньому **25%**, що в 10 разів вище за показник в Україні, а в ЄС і США цей показник ще вищий. Відповідно до даних щодо зобов'язань із зв'язування, частка підпозицій агропродовольчих товарних груп, щодо імпорту яких застосовується неадвалерна форма мита, становить в Україні **1%** [5].

А) У структурі митного тарифу України *не закладається значна ескалація митного тарифу відповідно до рівня переробки, а також не застосовуються пікові ставки на окремі товарні позиції, орієнтовані на фактичну заборону їхнього імпорту*. Так, коефіцієнт варіації, розрахований як співвідношення стандартного відхилення ставок мита до середньоарифметичної ставки за тарифними лініями на основі даних про діючі ставки, у США – близько 41, в ЄС – 32; в Росії і Білорусі – приблизно 28; в Казахстані – 22; в Україні – 2,8 [4]. Тобто *ступінь однорідності структури митного тарифу за агропродовольчими групами товарів в Україні є набагато більш однорідною порівняно з країнами ЄС і Митного союзу*;

Асиметричність узгоджених **нетарифних заходів**, які не можуть бути обґрунтовані згідно з положеннями Угоди з СОТ, знаходить вираження:

А) У скасуванні і забороні *впроваджувати в подальшому кількісні обмеження на імпорт*. При цьому ліцензування імпорту здійснюється згідно з відповідною угодою СОТ за принципом недопущення обмежувального впливу на торгівлю. Так, Україна взяла зобов'язання застосовувати *імпорتنу тарифну квоту лише на один сільськогосподарський товар (!)* – цукор-сирець із тростини (кінцевий обсяг квоти зафіксовано на рівні 267 800 тон). При імпорті всіх інших сільськогосподарських товарів мають застосовуватися адвалерні ставки імпортного мита (за винятком підакцизних товарів) без кількісних обмежень обсягу імпорту [4–5];

Б) У застосуванні *антидемпінгових мит*, які за даними Комітету з субсидій і компенсаційних заходів СОТ за період з 29.03.1995 до 01.01.2012 рр. упроваджувалися країнами-членами СОТ проти українського експорту **52** рази, з яких 41 випадок стосувався кольорових металів і виробів із них, а 9 – продукції хімічної промисловості та суміжних

галузей. Україна ж повідомила СОТ про введення таких заходів **28** разів [4]. В той же час, оскільки антидемпінгові мита не застосовуються до всіх джерел імпорту, це підвищує можливість зростання імпорту з інших країн поряд зі зменшенням імпорту з країн, до яких уживаються заходи. Тобто застосування Україною антидемпінгових мит не призвело до суттєвого зменшення присутності імпорту на українському ринку;

В) Компенсаційні заходи, які вводяться не більше, ніж на три роки, відносно до імпортованого товару, що користується пільгами від нелегітимної субсидії (коли доступ до неї надається відповідним державним органом або законодавством тільки для певних (обраних за якимись критеріями) підприємств), також повністю не убезпечили українського виробника від конкуренції з імпортною продукцією. Згідно з даними Комітету з субсидій і компенсаційних заходів СОТ за період з 29.03.1995 до 01.01.2012 рр. членами СОТ ініційовано 262 компенсаційних заходів і \ застосовано 164 заходи [4]. Так, оскільки системи субсидування сільського господарства в ЄС, США та інших розвинених країнах не підпадають під визначення специфічних або нелегітимних, Україна може застосувати компенсаційні заходи проти їхніх субсидованих сільськогосподарських товарів лише в обмеженій кількості випадків. Тобто існує значна асиметрія у застосуванні таких заходів по відношенню до розвинених країн, які є сьогодні основними постачальниками базових агропромислових товарів у світі і основними імпортерами для України;

Г) Україна взяла на себе зобов'язання щодо невикористання спеціальних захисних заходів СОТ, передбачених Угодою про сільське господарство, що створює несиметричні умови торгівлі сільськогосподарськими товарами з розвиненими країнами, котрі активно їх використовують (наприклад, ЄС) [4; 6; 7]. Водночас можна використовувати загальні захисні заходи (333), передбачені СОТ та Законом України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну». Тобто, застосування 333: є вимушеною альтернативою застосуванню спеціальних захисних заходів; може бути розумною альтернативою ініціюванню перегляду зобов'язань у відповідності зі ст. XXVIII ГАТТ/СОТ. Наприклад, згідно з даними Комітету захисних заходів СОТ протягом 29.03.1995 р. – 30.04.2012 рр. було ініційовано 234 333 і повідомлено про застосування 118 захисних заходів.

Із 234 ініційованих членами СОТ розслідувань майже чверть (24%) стосувалася продуктів агропродовольчої групи (коди I – IV Гармонізованої системи). Україна не повідомляла СОТ про ініціювання 333 для агропродовольчих товарів, хоча ініціювала введення захисних заходів 10 разів. Вузьким місцем, що стримує ефективне використання надзвичайних заходів захисту аграрного і продовольчого ринків в Україні є *брaк відповідних кадрів, інституцій, досвіду та недостатня організація виробників*.

Заборона України як новому члену СОТ застосовувати цілу **низку заходів державної підтримки внутрішнього виробника** (при тому, що такі заходи широко використовуються країнами-засновниками СОТ для підтримки своїх товаровиробників). Як наслідок, угода з СОТ зафіксувала **асиметричність в експортній політиці** України, яка зобов'язалась [6–7]:

- ▶ *скасувати обмеження на експорт зерна* (як наслідок, автоматичним результатом вступу України в СОТ стало скасування квот на прокат, які раніше обмежували український експорт в ЄС);
- ▶ *не застосовувати обов'язкових мінімальних експортних цін та знизити свої експортні митні тарифи* на насіння олійних культур, живу худобу, шкури тварин. В той же час, експортне мито як інструмент тарифного регулювання може використовуватися Україною і в подальшому;
- ▶ *не використовувати експортні субсидії* у сільському господарстві (промислові субсидії можуть надаватися відповідно до правил та вимог Угоди про субсидії і компенсаційні заходи);
- ▶ *не забороняти використання антибіотиків і гормонів для підвищення темпів росту живої худоби в Україні і дозволити імпорт м'яса та м'ясних продуктів, вироблених з використанням гормонів росту*.

Асиметричність у можливості реалізації **фінансово потужних програм підтримки виробництва та експорту**, зокрема агропродовольчих товарів України і розвинених країн світу (наприклад, ЄС). До того ж відносна макроекономічна стабільність, розвиненість фінансових ринків і ринкових інститутів в цілому забезпечують виробникам з країн ЄС незрівнянно кращі умови щодо доступності фінансових ресурсів, а отже, мож-

ливості розвитку виробництва сільськогосподарської продукції на промисловій основі, ніж в Україні. Макроекономічна дестабілізація в Україні внаслідок фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. тільки *поглибила проблематику доступності капіталу*, залишивши для українського виробника *прибуток (!)* основним джерелом фінансування капітальних вкладень. Наприклад, в Україні, на відміну від решти країн світу, ставка кредитування у 2009 р. підвищилася порівняно з докризовим періодом: з 18% до 21% відповідно, внаслідок чого в Україні вона сьогодні у 2 рази вища, ніж у Польщі та Угорщині, та в середньому у 1,2 рази більша, ніж у Казахстані та Росії [4].

У сфері послуг Україна взяла на себе специфічні зобов'язання приблизно в 150 підсекторах із діючих 155, що є *виключно високим рівнем*, якщо порівняти його з більшістю країн-членів СОТ, з яких у 77 % такі зобов'язання були прийняті не більш як по 100 підсекторах, а приблизно у 50 % країн-членів – не більш як по 40 підсекторах [5].

Як наслідок, *умови вступу України в СОТ стали причиною* офіційного звернення України до Генеральної Ради СОТ в середині вересня 2012 р. щодо готовності України розпочати переговори про підвищення зв'язаних за зобов'язаннями СОТ імпорتنих тарифів на 371 товарну лінію (а усіх тарифних ліній в українській товарній номенклатурі приблизно 11 600), з яких 147 позицій – промислові товари, 224 – сільськогосподарські товари. Застосування *механізму перегляду зобов'язань* країни-члена обумовлено ХХVІІІ-ю статтею ГАТТ/СОТ, яка зокрема, включає наступне формулювання: «При визначенні ... чи коли сторона-заявник безпідставно не запропонувала адекватну компенсацію, зрозуміло, що СТОРОНИ повинні належним чином *взяти до уваги особливе положення сторони, яка зв'язала велику частку своїх тарифів на дуже низьких ставках мита і через це має менші можливості надання компенсаційних поступок, ніж інші сторони*». Запит України безпрецедентний за кількістю позицій, і потребуватиме довгих складних переговорів, до того ж за підвищення одних тарифів доведеться поступитися іншими.

Поведінку України низка країн-членів СОТ вважає протекціоністською і висловлює побоювання, що це може підірвати основи організації. Так, 29.11.2012 р. на засіданні Ради СОТ з торгівлі товарами країни-члени перейшли від «занепокоєння» наміром України переглянути членські зобов'язання щодо зв'язаних тарифних ставок до тиску: 23 делегації (включно з США, Канадою, Японією і ЄС від імені 27 країн) оприлюднили заяву, в якій переконують Україну відкликати заявку на перегляд 371 тарифної лінії. Україна ж у відповіді заперечила звинувачення у протекціонізмі та висловила сподівання, що СОТ здатна задовольнити потреби усіх своїх членів [13].

Так з метою захисту власного автовиробництва Україна із 14.04.2013 р. застосовує *спеціальні мита* на імпорт у країну нових легкових автомобілів з об'ємом двигуна 1000–1500 куб. см у розмірі 6,46% і 1500–2200 куб. см – 12,95% незалежно від країни походження та експорту. Як наслідок, 09.07.2013 р. Росія попередила СОТ про те, що вона планує запровадити у відповідь підвищені мита на імпорт з України шоколаду, цукру, кам'яного вугілля та флоат-скла. Такий же крок зробила і Туреччина відносно імпорту з України волоських горіхів. Сума компенсацій, яку передбачає отримати Росія (36,1 млн дол.), значно більша за суму компенсації, на яку розраховує Туреччина (6,11 млн дол.). А види товарів, на імпорт яких Росія підвищить мита, дуже суттєві для України. *Сьогодні існує також величезний ризик, що з аналогічними ініціативами виступлять й інші країни* [15–17].

Після вступу до СОТ для української продукції в цілому відбулось суттєве зниження тарифних ставок і лібералізація доступу на світові ринки, поряд із цим внутрішній ринок України став більш відкритим для імпорتنної продукції (табл. 1) [4; 18].

До того ж дані *табл. 2* наочно демонструють асиметричність тарифного захисту України, Російської Федерації та ЄС, особливо для аграрної продукції. Це свідчить, що в Україні остаточно сформувався новий етап митно-тарифної політики: політики фритредерства, яка трансформувалась від селективного протекціонізму.

Таблиця 1

Значення середньозважених та середньоарифметичних тарифних ставок в Україні до і після вступу до СОТ за основними видами продукції

Показники	Середньозважена тарифна ставка			Середньоарифметична тарифна ставка		
	Попередня, чинна до вступу в СОТ, %	Після вступу до СОТ, %	Відхилення, в. п. +,-	Попередня, чинна до вступу в СОТ, %	Після вступу до СОТ, %	Відхилення, в.п. +,-
Всього по всій номенклатурі продукції	7,02	5,09	-1,93	6,51	6,28	-0,23
По продукції сільськогосподарства	18,19	10,00	-8,19	13,84	11,16	-2,68
По продукції промисловості	6,11	4,77	-1,34	4,40	4,85	+0,45

Складено за [4; 18]

В табл. 3 наведено порівняння показників зовнішньої торгівлі України за галузями та регіональними торговельними угрупованнями за 2007 р. і 2012 р.

На рис. 2 представлені основні показники зовнішньої торгівлі України за період 2005–2012 рр.

Як видно з табл. 3 і рис. 2, після вступу у 2008 р. України до СОТ:

1. Експорт товарів з України значно виріс. В 2012 р. сума експорту складала 68,81 млрд дол. США, що порівняно з 2007 р. на 19,56 млрд дол. США, або на 39,7 % більше. При цьому також значно зріс обсяг імпорту товарів в Україну, який у 2012 р. склав 84,66 млрд дол. США, що на 23,99 млрд дол. США або на 39,5 % більше ніж у 2007 р.;
2. Від'ємне сальдо зовнішньоторгового балансу України в 2012 р. порівняно з 2007 р. збільшилось на 4,43 млрд дол. США. або на 38,8 % і складало – 15,85 млрд дол. США;

Таблиця 2

Компаративний аналіз тарифного захисту України, РФ та ЄС

Показник	Тарифи та діапазон мит									
	Загальний			Аграрна продукція			Неаграрна продукція			ЄС
	Україна 2008 рік вступу	РФ 2012 рік вступу	ЄС 1995 рік вступу	Україна	РФ	ЄС	Україна	РФ	ЄС	
Середнє значення кінцевого зв'язаного тарифу.	5.8	7.8	5.2	11.0	11.2	13.7	5.0	7.2	3.9	
Середнє значення застосованого тарифу відповідно до режиму найбільшого сприяння РНС (2012 р.)	4.5	10.0	5.5	9.5	13.3	13.2	3.7	9.4	4.2	
Охоплення зв'язувальними тарифами:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Аграрна продукція: тарифна квота (у %) *				0.1	3.2	11.3				
Аграрна продукція: Спеціальні захисні заходи (у%)				0	0	23.9				
Безмитна торгівля відповідно до кінцевого зв'язаного тарифу (у %)				12.6	3.0	32.3	33.8	3.4	28.4	
Безмитна торгівля відповідно до РНС (2012 р.)				21.1	8.2	31.2	43.1	14.2	26.1	
Питома вага неадвалорних мит відповідно до кінцевого зв'язаного тарифу (у %)				1.0	22.9	32.0	0.0	7.0	0.6	
Питома вага неадвалорних мит відповідно до РНС, 2012 р.				0	28.2	31.4	0	10.1	0.6	

* Відсоток НС шестицифрових підзаголовків у графіку сільськогосподарських поступок покриття тарифних квот. Часткове охоплення застосовується на пропорційній основі (pro rata).

Складено за [20]

Таблиця 3

Порівняння показників зовнішньої торгівлі України за галузями та регіональними торговельними угрупованнями за 2007 р. і 2012 р.

Показник	2007 рік			2012 рік			Темп росту 2012 р. до 2007 р., %	
	Експорт млрд дол. США	Імпорт млрд дол США	Сальдо «-» від'ємне, «+» позитивне	Експорт млрд дол. США	Імпорт млрд дол. США	Сальдо «-» від'ємне, «+» позитивне	Експорт	Імпорт
	2	3	4	5	6	7	8	9
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Всього по Україні	49,25	60,67	-11,42	68,81	84,66	-15,85	139,7	139,5
в тому числі:								
Агропромислова продукція	6,25	4,11	+2,14	17,88	7,52	+10,36	286,2	182,9
Питома вага в загальному обсязі, %	12,7	6,8		26,0	8,9			
Хімічна промисловість	4,05	5,32	-1,27	5,06	8,59	-3,53	125,0	161,5
Питома вага в загальному обсязі, %	8,2	8,8		7,4	10,1			
Металургія	20,79	4,74	+16,04	18,89	5,24	+13,65	90,9	110,5
Питома вага в загальному обсязі, %	42,2	7,8		27,5	6,2			
Машинобудування	8,48	19,80	-11,31	13,29	22,46	-9,18	156,6	113,5
Питома вага в загальному обсязі, %	17,2	32,6		19,3	26,5			
Мінеральні продукти	4,28	17,28	-13,01	7,65	27,54	-19,89	178,9	159,4
Питома вага в загальному обсязі, %	8,7	28,5		11,1	32,5			
Інші товари (крім перелічених)	5,41	9,42	-4,02	6,04	13,31	-7,26	111,8	141,2

Закінчення табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Питома вага в загальному обсязі, %	11,0	15,5			15,7			
Довідково								
Євросоюз (27 країн)	13,92	22,22	-8,30	17,08	26,16	-9,08	122,7	117,7
Питома вага в загальному обсязі, %	28,3	36,6		24,8	30,9			
Мілний союз ЄврАзЕС	15,66	19,87	-4,21	22,34	33,98	-11,64	142,6	171,0
Питома вага в загальному обсязі, %	31,8	32,8		32,5	40,1			
Інші країни	19,67	18,58	+1,09	29,39	24,52	+4,87	149,4	132,0
Питома вага в загальному обсязі, %	39,9	30,6		42,7	29,0			

Складено за [19].

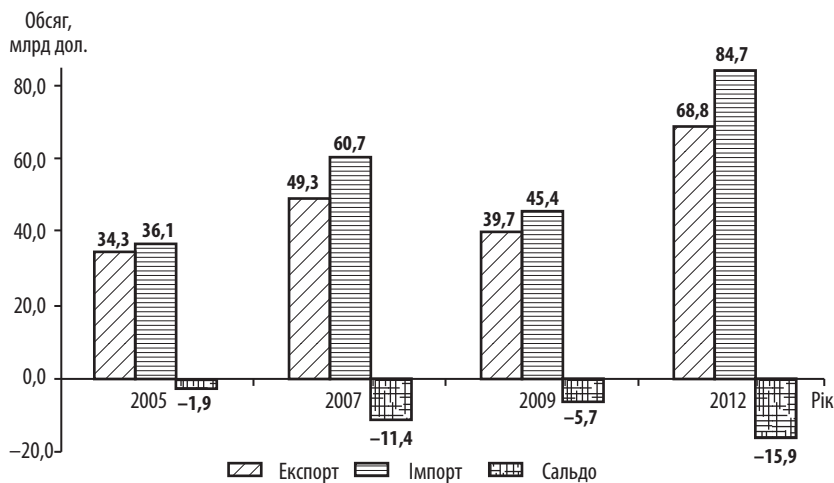


Рис. 2. Показники зовнішньої торгівлі України в 2005–2012 рр.

Складено за [19]

- Значний рівень позитивного сальдо зовнішньоторговельного балансу в Україні у 2012 р. склався лише по: агропромисловій продукції +10,36 млрд дол. США; металургії +13,65 млрд дол. США.

На рис. 3 представлено товарну структуру експорту товарів з України у 2005–2012 рр.

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі експорту товарів з України в 2012 році займають (рис. 3): металургія – 27,5% (18,89 млрд дол. США); агропромислова продукція – 26,0% (17,88 млрд дол. США); машинобудування – 19,3% (13,29 млрд дол. США); мінеральні продукти – 11,1% (7,65 млрд дол. США).

Структура експорту з України після вступу до СОТ в 2012 р. порівняно з 2007 р. у розрізі окремих видів продукції змінилась наступним чином: агропромислова продукція – 26,0 % в 2012 р. у загальному обсязі по країні проти 12,7% у 2007 р.; хімічна промисловість – 7,4 % проти 8,2 %; металургія – 27,5 % проти 42,2 %; машинобудування – 19,3 % проти 17,2 %; мінеральні продукти – 11,1 % проти 8,7 %.

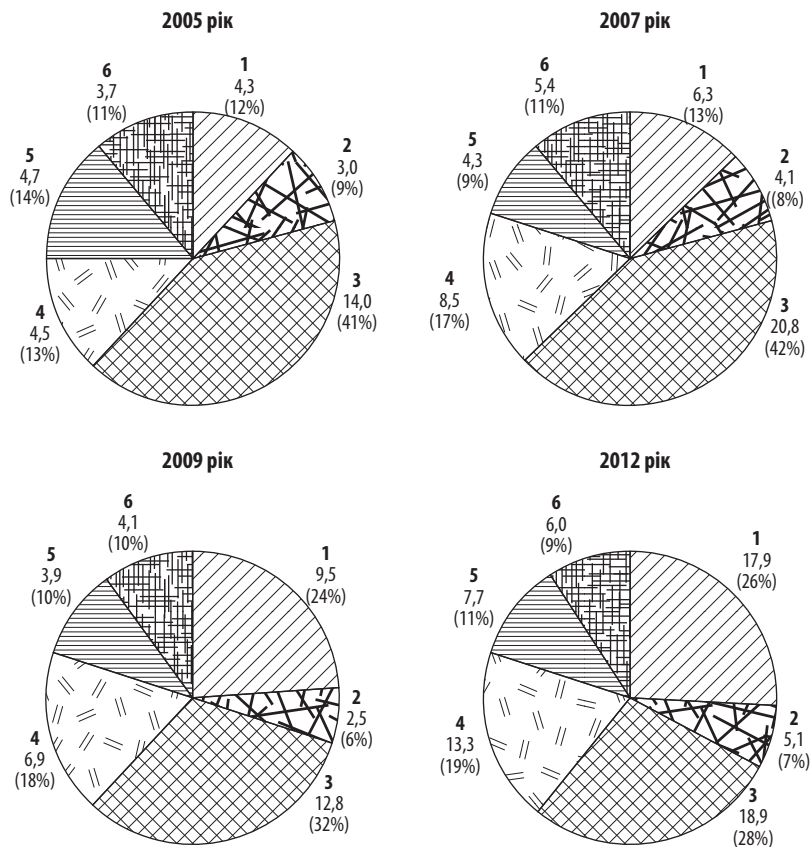


Рис. 3. Товарна структура експорту товарів з України у 2005–2012 рр., млрд дол. США:

1 – АПК; 2 – Хімічна промисловість; 3 – Металургія; 4 – Машинобудування;
5 – Мінеральні продукти; 6 – Інші товари.

Складено за [19].

На рис. 4 представлено товарну структуру імпорту товарів з України у 2005–2012 рр.

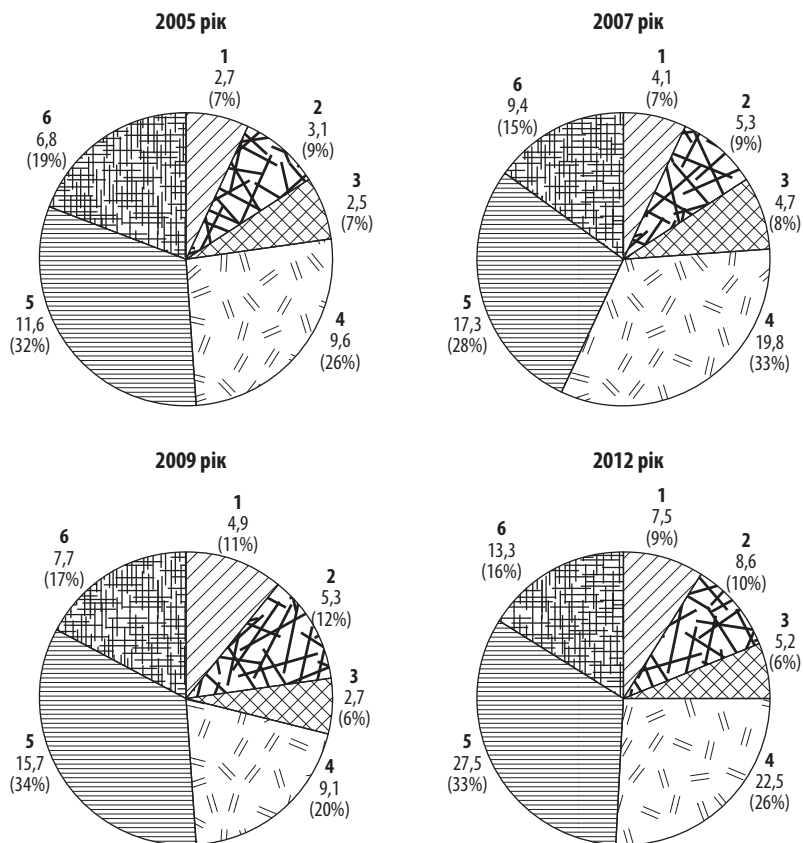


Рис. 4. Товарна структура експорту товарів з України у 2005–2012 рр., млрд дол. США:

1 – АПК; 2 – Хімічна промисловість; 3 – Металургія; 4 – Машинобудування;
5 – Мінеральні продукти; 6 – Інші товари

Складено за [19].

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі імпорту товарів в Україні в 2012 році займають (рис. 4): мінеральні продукти – 32,5% (27,54 млрд дол. США); машинобудування – 26,5% (22,46 млрд дол. США); агропромислова продукція – 8,9% (7,52 млрд дол. США); металургія – 6,2% (5,24 млрд дол. США).

Структура імпорту в Україну після вступу до СОТ в 2012 р. порівняно з 2007 р. у розрізі окремих видів продукції змінилась наступним чином: агропромислова продукція – 8,9 % в 2012 р. у загальному обсязі по країні проти 6,8% у 2007 р.; хімічна промисловість – 10,1 % проти 8,8 %; металургія – 6,2 % проти 7,8 %; машинобудування – 26,5 % проти 32,6 %; мінеральні продукти – 32,5 % проти 28,5 %.

На рис. 5 і рис. 6 представлено основні показники зовнішньої торгівлі України у 2007 р і 2012 р. відповідно за такими регіональними торговельними угрупованнями, як ЄС і МС.

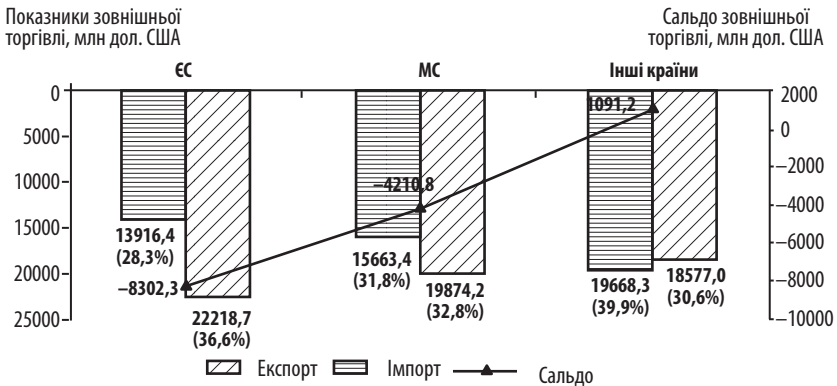


Рис. 5. Зовнішня торгівля України з ЄС, МС та іншими країнами в 2007 р.

Складено за [19].

При цьому структура експорту товарів з України в 2012 р. порівняно з 2007 р. змінилась наступним чином:

- до країн Євросоюзу зменшилась на 3,5 в.п. у (2012 р. – 24,8% від загального обсягу по країні, 17,08 млрд дол. США, 2007 р. – 28,3 %, (13,92 млрд дол. США);

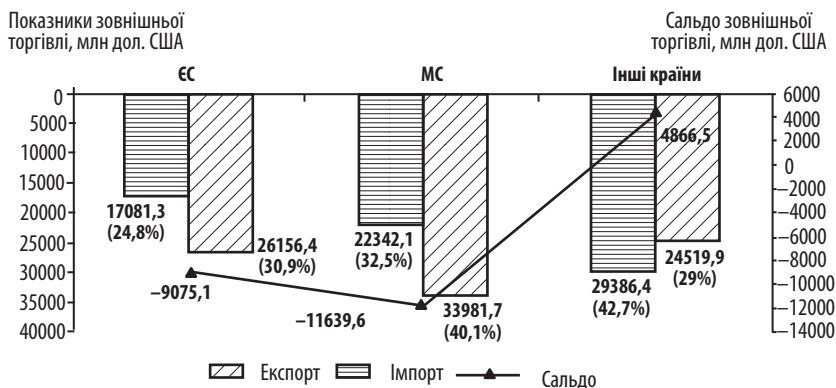


Рис. 6. Зовнішня торгівля України з ЄС, МС та іншими країнами в 2012 р.

Складено за [19].

- ▶ до країн Митного союзу збільшилась на 0,7 в.п. (2012 р. – 32,5%, 22,34 млрд дол. США, 2007 р. – 31,8 %, 15,66 млрд дол. США);
- ▶ до інших країн збільшилась на 2,8 в.п. (2012 р. – 42,7%, 29,39 млрд дол. США, 2007 р. – 39,9 %, 19,67 млрд дол. США).

Тобто основний приріст українського експорту після вступу країни до СОТ відбувся за рахунок третіх країн, а не ЄС або МС.

В той же час структура імпорту товарів в Україну в 2012 році порівняно з 2007 р. змінилась наступним чином:

- ▶ з країн Євросоюзу зменшилась на 5,7 в.п. (2012 р. – 30,9%, 26,16 млрд дол. США, 2007 р. – 36,6 %, 22,22 млрд дол. США);
- ▶ з країн Митного союзу збільшилась на 7,3 в.п. (2012 р. – 40,1% (33,98 млрд дол. США), 2007 р – 32,8 %, 19,87 млрд дол. США);
- ▶ з інших країн зменшилась на 1,6 в.п. (2012 р. – 29,0% 24,52 млрд дол. США, 2007 р. – 30,6 %, 18,58 млрд дол. США).

Тобто основний приріст імпортих надходжень після вступу країни до СОТ зафіксований з країн МС.

При цьому в 2012 р. порівняно з 2007 р. сальдо зовнішньої торгівлі України з країнами Євросоюзу – залишилось від'ємним – 9,08 млрд дол. США при незначному збільшенні (на 0,78 млрд дол. США); з країнами Митного союзу – стало від'ємним – 11,64 млрд дол. США і суттєво збільшилось (на 7,43 млрд дол. США); з іншими країнами – було позитивним +4,87 млрд дол. США і значно збільшилось (на 3,78 млрд дол. США).

Тобто основним ринком збуту української продукції за вказаний період стали треті країни (а не ЄС чи МС). Зменшення експортно-імпортних операцій з країнами ЄС вочевидь викликано існуючими жорсткими бар'єрами для українського експорту і наслідками фінансової кризи 2008–2009 рр.

Таким чином, можна зробити наступні **висновки**:

1. Незважаючи на світову фінансово-економічну кризу, з часу приєднання України до СОТ відбувається **диверсифікація та зміна структури українського експорту**. Український уряд, враховуючи високу залежність української економіки від експорту і необхідність захищати інтереси національних виробників на нових ринках, повинен:
 - ▶ відчувати підвищену мотивацію до захисту потреб українського бізнесу в зовнішній торгівлі і акцентувати на необхідності проактивної позиції у використанні механізмів СОТ;
 - ▶ при здійсненні спроб використання можливостей міжнародного розв'язання торговельних спорів застосовувати більш комплексні зусилля для досягнення переконливих результатів;
 - ▶ з метою ефективного обстоювання економічних інтересів України сфокусувати зусилля на кваліфікованому представництві українських експортерів і ґрунтовнішій роботі в органах СОТ (наприклад, шляхом активнішої участі в механізмі врегулювання спорів з питань, що є вагомими для українських виробників);
2. Ситуація, що склалася у зовнішній торгівлі України за 5 років її членства в СОТ, висвітлила **комплексні проблеми у цій сфері**:

- ▶ не вистачає узгодженості державних інституцій, які несуть відповідальність за розробку і реалізацію державної політики в галузі міжнародної торгівлі. Створена у травні 2013 р. указом президента Державна комісія з питань співробітництва з СОТ може стати реальним центром прийняття рішень у галузі міжнародної торгівлі, де необхідно погоджувати державні інтереси з інтересами бізнесу та інтересами споживачів. В той же час указана комісія як консультативно-дорадчий орган при президентові України може стати ефективним механізмом формування загальнодержавної позиції щодо режиму доступу товарів і послуг до внутрішнього і зовнішніх ринків тільки при наданні їй статусу державної, тобто на найвищому рівні;
- ▶ немає розуміння, що зовнішня торгівля є найважливішою частиною зовнішньої політики, яку необхідно здійснювати в тісній ув'язці з економічною політикою держави. Заходи економічної політики повинні впливати на прискорення інновацій у секторах конкурентних переваг української економіки, а також створювати умови для формування потужних українських компаній, здатних до конкуренції на світовому ринку. Необхідна структурна адаптація, в першу чергу, «базових» експортних галузей до викликів світової економіки, формування з цією метою інноваційної стратегії використання переваг міжнародної торгової системи;
- ▶ катастрофічно бракує фахівців з міжнародної торгівлі, які розуміють, як проводити торговельну політику на двосторонньому, регіональному та глобальному рівнях;
- ▶ необхідність запровадження в Україні інституту уповноваженого економічного оператора (УЕО) з метою забезпечення безпеки в умовах активізації тероризму і одночасного розвитку міжнародної торгівлі. В ЄС такий інститут було створено шляхом надання бізнесу, який чітко виконує закони, визнання на міжнародному рівні. Подібній компанії надається так званий знак якості, який показує, що компанія відповідає вимогам стандартів міжнародних постачань. Тобто цей знак і є статусом УЕО, який свідчить, що компанія – це не тільки надійний партнер з точки зору фінансових і митних структур, але й безпечний торговельний контрагент.

3. Вирішення *питань у митній сфері для України* в сучасних умовах роботи в рамках СОТ зводиться до необхідності спрощення вимог і формальностей в Україні, скорочення та стандартизації даних і документації, які вимагає митниця. Визначальними тут є наступні *механізми вдосконалення митної системи*:
- ▶ застосування *нового Митного кодексу*, що набув чинності у 2012 р. і, за визначенням іноземних експертів, «наблизив митне оформлення і митний контроль в Україні до найкращих світових практик, а іноді й перевершив ці практики». Митний кодекс, відповідаючи переважно стандартам СОТ і ГАТТ, а також принципам Кіотської конвенції про гармонізацію і спрощення митних процедур, уже достатньо схожий на європейське законодавство. Проблема митного законодавства України не в його недосконалості (хоча певні норми потребують технічного доопрацювання), а в практиці його застосування або незастосування;
 - ▶ впровадження інституту *уповноважених економічних операторів (УЕО)*, який поки що так і не запрацював в Україні через тривалі міжвідомчі дискусії, в якому саме вигляді він має з'явитися. Мінфін виступав за досить м'які вимоги до претендентів на статус УЕО, щоб надати можливість більшій кількості компаній скористатися певними полегшеннями в митних процедурах. Однак митниця, а після її реорганізації – Міндоходів наполягали на жорсткіших умовах, щоб одержати шанс на визнання відповідного статусу в ЄС. Хоча остання концепція нібито й перемогла, відповідний міністерський наказ ще не затверджено;
 - ▶ *застосування сучасних методів контролю*, а саме: оцінка ризиків і постаудитний контроль; адміністративне співробітництво між держорганами під час розслідування митних правопорушень і шахрайства; захист інтелектуальної власності тощо. Всі ці механізми поступово запроваджуються в Україні. Наприклад, можливість проведення спільного контролю (одноразового) на кордоні українськими і європейськими митниками; уніфікація транзитних систем; застосування єдиних підходів до класифікації товарів і визначення країни походження товарів; створення додаткових запо-

- біжників від непорозумінь між бізнесом і митниками під час визначення митної вартості тощо;
- ▶ скорочення значної кількості документів на оформлення експорту та імпорту та пов'язаних із цим витрат порівняно з зарубіжними країнами за рахунок продовження зменшення кількості та спрощення форми документів на оформлення імпорту та експорту у відповідності зі світовим досвідом;
 - ▶ збільшення кількості суб'єктів ЗЕД, що включені до процесу електронного декларування за рахунок: поширення масового запровадження електронного декларування товарів; доведення до суб'єктів ЗЕД чітких правил заповнення електронних форм декларацій;
 - ▶ прискорення введення пост-аудиту, що може приводити до штрафних санкцій вже після проведення товарів через митницю, за рахунок чіткого нормативного і документального закріплення процедури проведення пост-аудиту з визначенням прав та обов'язків сторін;
 - ▶ спрощення механізму митної перевірки може призводити до ризику корупційних зловживань за рахунок установа чітких, послідовних та прозорих процедур проходження митної перевірки за спрощеним механізмом;
 - ▶ підвищення ефективності обміну інформацією між митними органами України і країн-членів СОТ, що допомагатиме зокрема запобігати ухилення від оподаткування. Наприклад, сьогодні виникає ситуація, коли за даними Євростату вартість європейської продукції, завезеної до України, більша, ніж за даними вітчизняних Держстату, НБУ, митних органів. Однак те, з яким скрипом просувалося до останнього часу вирішення цього питання з обох боків, дає підстави прогнозувати, що й надалі процес пошуку компромісів у ньому не буде простим.

Література

1. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України : монографія. В 3 т. [Текст] / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семіноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є Кваснюка. – К. : Феникс, 2007.

2. Соціально-економічний стан України : наслідки для народу та держави : національна доповідь [Текст] / за заг. ред. В. М. Гейця. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.

3. Суспільство, держава, економіка : феноменологія взаємодії та розвитку [Текст] / В. М. Гець ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2009. – 864 с.

4. Ринки реального сектора економіки України в інституціональному середовищі СОТ : кон'юнктура та інтеграція [Текст] / за ред. проф. В. О. Точиліна ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2012. – 552 с.

5. Сиденко В. Р. Глобализация и экономическое развитие. Т. 1 [Текст] / В. Р. Сиденко. – К. : Феникс, 2008. – 376 с.

6. Осташко Т. О., Волощенко-Холда Л. Ю. Надзвичайні заходи СОТ для захисту ринків агропродовольчих товарів : монографія [Текст] / Т. О. Остащенко, Л. Ю. Волощенко-Холда ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2011. – 224 с.

7. Кобута І. В. Аграрні аспекти створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС [Текст] / І. В. Кобута. – Актуальні проблеми економіки. – 2010. - №4. – С.31–38.

8. Три роки членства в СОТ : тенденції зовнішньої торгівлі України у посткризовий період : аналіт. доповідь [Текст] / І. В. Клименко, О. А. Федірко, І. В. Ус ; Нац. ін-т. стратег. дослідж. – К. : НІСД, 2011. – 72 с.

9. Аналіз соціально-економічних наслідків членства України в СОТ після трьох років членства : очікування і реалії [Текст] / Ін-т екон. дослідж. та політ. консульт. – К. : ІЕДПК, 2011. – 58 с.

10. Членство України в СОТ : нові можливості та виклики для бізнес-асоціацій [Текст] / За заг. ред. Д. В. Ляпіна ; Д. В. Ляпін, В. М. Мовчан ; Ін-т власн. та своб. – К. : Ін-т власн. та своб. ; LAT&K, 2010. – 104 с.

11. Сколотняний Ю. Валерій П'ятницький: «Ми – частина міжнародного торговельного простору і відсікати себе від нього не збираємося» [Текст] / Ю. Сколотняний. – Дзеркало тижня. – 29.09.2012. – №34. – С. 7.

12. Сколотняний Ю. Валерій П'ятницький: «СОТ загине, якщо буде накладене вето на зміни» [Текст] / Ю. Сколотняний. – Дзеркало тижня. – 07.03.2013. – №9. – С. 7.

13. Дрозач О. Членство упущенных возможностей [Текст] / О. Дрозач. – Эксперт. – 10.06.2013. – №22. – С. 26.

14. Гончарук А. Право на захист (але без шкоди для економіки) [Текст] / А. Гончарук. – Дзеркало тижня. – 13.07.2013. – № 26. – С. 6.

15. Козьяков С. Навіщо слону граблі в посудній крамниці? [Текст] / С. Козьяков. – Дзеркало тижня. – 27.04.2013. – №16. – С. 10.

16. Козьяков С. Зовнішньоторговельні граблі і снігова куля [Текст] / С. Козьяков. – Дзеркало тижня. – 13.07.2013. – №26. – С. 6.

17. Ничай Н. СОТ по-українськи: чи скористається Україна можливостями захисту торговельних інтересів через механізми Світової організації торгівлі? [Текст] / Н. Ничай. – Дзеркало тижня. – 23.11.2013. – №43 – 44. – С.6

18. Звіт Робочої групи з питань вступу України до Світової організації торгівлі. WT/ACC/UKR152. – 25.01.2008 (08–0399). – с.374 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=32172>.

19. Інтернет-сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

20. WTO ITC UNCTAD World Tariff Profiles 2013.

.....